

idealkent©

ISSN: 1307-9905E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1487176

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 44, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-2, 747 - 775

Çevirmen Bir Mimar: H. Kemali Söylemezoğlu

Hakan Yıldız¹

ORCID ID: 0000-0002-4325-7645

Öz

Kariyeri boyunca tasarımcı, şehirci, korumacı gibi çeşitli mimar rollerini icra eden Kemali Söylemezoğlu, akademisyenliğiyle biliniyor olsa da mesleğiyle çelişen bir şekilde az sayıda metin üretmiş olması onun bir yazar olarak değerlendirilmesini zorlaştırır. Mimarın snurlu yazımsal üretiminin içinde yaptığı çeviriler önenli bir yer kaplar. Alışılmışın aksine, çevirmen kimliğiyle ortaya koyduğu yazımsal üretimi kendi adını taşıyan metinlerden daha hacimlidir. Bu noktadan hareketle, bu araştırmada mimarın kendi düşüncelerini aktarmasının bir aracı olarak çeviri pratiğini kullanmış olup olmadığı tartışılmıştır. Yazar kimliği çevirmenlik yaptığı metinler üzerinden irделenmiştir. Araştırma, kaleminden çıkan en uzun metinler olan “Şehir İnşa Sanatı” ve “İsveç’te İkametgâh İnşası ve Zidlunglar” adlı iki çeviri metni konu etmiştir. Bu bağlamda, çevirmen ve yazar kimliklerinin şekillenmesinde etkili olan Fransız ve Alman dil ve kültürlerini kapsayan habitusu ve çeviri metodolojisi incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kemali Söylemezoğlu, Theodor Fischer, siedlung, çeviri, çevirmen

¹ Royal Collage of Art, Doktora Öğrencisi, E-posta: hknildizz@gmail.com

idealkent© Kent Araştırmaları Dergisi (*Journal of Urban Studies*)

<http://idealkentdergisi.com>

Geliş Tarihi/Received Date: 20.05.2024

Kabul Tarihi Accepted Date: 08.07.2024

idealkent©

ISSN: 1307-9905E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1487176

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 44, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-2, 747 - 775

A Translator Architect: H. Kemali Söylemezoglu

Hakan Yıldız²

ORCID ID: 0000-0002-4325-7645

Abstract

Even if Kemali Söylemezoglu, who performed various roles of architect such as designer, urbanist, and preservationist throughout his career, has been known as an academician, it isn't easy to position him as a writer since he wrote only a few numbers of texts, in contrast with his major job as an academic. Contrary to the norm, his literary production as a translator is more voluminous than the texts bearing his name. From this point, this research discusses whether the architect used the practice of translation as a means of conveying his thoughts. His identity as a writer was examined through the texts in which he acts as a translator. The research focuses on two translated texts named "Six Lectures on Urban Architecture" and "Housing Construction and New Settlements in Sweden", the longest of his works/texts. In this context, Söylemezoglu's habitus, which includes French and German languages and cultures, and his translation methodology were examined as these factors are effective in shaping his identity as both translator and writer.

Keywords: Kemali Söylemezoğlu, Theodor Fischer, siedlung, translator, translation

² Royal College of Art, PhD Candidate, E-mail: hknildizz@gmail.com

idealkent© Kent Araştırmaları Dergisi (*Journal of Urban Studies*)

<http://idealkentdergisi.com>

Geliş Tarihi/Received Date: 20.05.2024

Kabul Tarihi/Accepted Date: 08.07.2024

Giriş

Hamit Kemali Söylemezoğlu uzun kariyeri boyunca mimarlıkla ilişkisini geniş bir yelpazeye yayılan çeşitli pratiklerle kurar. Devlet burslusu olarak gittiği Almanya'daki eğitimi sonrasında zorunlu hizmetini ifa ettiği Millî Eğitim Bakanlığı Teknik Öğretim Müsteşarlığı Yapı İşleri Bürosundaki memurluğun ardından akademiye geçişi, onun mimarlık pratiğinin çeşitlenmesinin önünü açacaktır. Yarışma projelerine katılan bir tasarımcı, imar planları hazırlayan bir şehir plancısı, şantiye alanında bir uygulayıcı, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu üyesi bir korumacı gibi farklı mimarlık rollerini icra eder. Tanyeli'ye göre, kariyerinin büyük bölümünü geçirdiği İTÜ Mimarlık Fakültesindeki akademisyen kimliği, çoğunlukla eş zamanlı olarak yürüttüğü ve birbirini kesen mimar rollerinden en önemlisidir (Tanyeli, 2007, s.286). Ancak üniversitede geçirdiği otuz yılı aşkın süre düşünüldüğünde, yazınsal üretiminin oldukça sınırlı olduğu söylenebilir.

Yayınlarına günümüzden geçmişe doğru bakıldığında, 1987-1995 yılları arasında tarihlenen *Arredamento Mimarlık ve Yapı* dergilerindeki birkaç metin göze çarpar³. Çoğunluğu mimarlara dair bilgiler içeren bu kısa yazılarına ek olarak, 1979'da emekli olmasının hemen ardından Bruno Taut ve Fikret Mualla'nın anılması için yazdığı metinlere *Arkitekt* dergisinde yer verilir (Söylemezoğlu, 1980a; Söylemezoğlu, 1980b). Meslek hayatını sürdürürken *Arkitektte* yayımlanan yazıları ise 1975-1978 yılları arasında kaleme aldığı üç kısa metin, bir "haber" ve iki çeviriden meydana gelir. Tarihi yarımada'nın gelişimini ve alanda yer alan iki yapıyı ele aldığı üç kısa metinde de mimarın ortaya koyduğu argümanlar kısıtlı olmasına rağmen, bu yazılar kendi adıyla mimarlığa dair düşüncelerini belirttiği makaleler olmaları bakımından kıymetlidir (Söylemezoğlu, 1976; Söylemezoğlu, 1975). Çünkü mimarın bu yazılara gelene kadarki süreçte yaptığı çevirilerin dışında kaleme aldığı tek metin "La Haye U.İ.A. (Beynelmül Mimamlar Birliği) 4 Üncü Kongresi" adlı haber yazısıdır (Söyleme-

³ Söylemezoğlu'nun yazılarının listesine yer veren güncel bir kaynak bulunmamaktadır. Arkitera tarafından yapılan ve *Arkitekt* dergisindeki yazıların dâhil edilmediği liste şu şekildedir: Mithat Venen (1908-1987) (*Arredamento Mimarlık*, 07/1995), Anıların İçinden (Yapı, 05/1994), Nezih Eldem (*Arredamento Mimarlık*, 06/1991), Nezih Eldem'in Hocalığı (*Arredamento Mimarlık*, 06/1991), Perşembe Toplantıları Üzerine (Yapı, 09/1990), Sedat Hakkı Eldem Kimdir? (*Arredamento Mimarlık*, 09/1990), Yalılar (*Arredamento Mimarlık*, 06/1990), Anılarda Mimarlık (Yapı, 06/1990), Yapı Malzemeleri Rehberi (Yapı, 04/1987).

zoğlu, 1955). Söylemezoğlu'nun bu "haber" metni, kariyerinin başında kalemeye aldığı çevirilerini nasıl bir amaçla yaptığını ve kendisini konumlandırdığı yeri anlamak için yol gösterici olacaktır.

Kendisinin ve Arkitekt dergisinin Uluslararası Mimarlık Birliğine (UIA) olan ilgisi birliğin kuruluş yıllarına dayanır. Dergide "haberler" başlığı altında UIA'in 1948'de Lozan'da yapılacak ilk toplantısına dair çıkan yazıda, kongrede ele alınacak konu başlıkları detaylı bir biçimde anlatılırken, bu konular hakkında rapor (bildiri) göndermek isteyenler için adres bilgileri paylaşılır. UIA'in ilk toplantısına Emin Onat ve Sedat Hakkı Eldem ile birlikte katılır, ancak bu toplantı hakkında yazmayı tercih etmez (Menteşe, 1963). Arkitekt dergisi de toplantıya dair haber yapmak yerine, toplantıda sunulan bildirilerden Pierre Remaury'nin⁴ "Mimarlık ve Şehircilik" adlı yazısını Türkçe'ye çevirerek 1949'da yayımlar (Remaury, 1949). Derginin UIA'ye ilgisi mimarlar birliğindeki gelişmeleri 1950, 1951 ve 1955 yıllarındaki kısa haberlerle okuyucularına aktarmasıyla devam eder ("Beynelmîlel Mimarlar Birliğinin (U. İ. A.) Çalışmaları", 1950; "Beynelmîlel Mimarlar Birliği (U.İ.A.) Addis-Abeba Kıralityet Sarayı Konkur Neticesi", 1951). 1955'teki haberin içeriği aynı yıl düzenlenecek UIA'in Lahey toplantısının duyurusudur ("Beynelmîlel Mimarlar Birliği 4 üncü Kongresi", 1955). Lahey'deki toplantıya Ankara ve İstanbul'dan katılacak 8-10 kişilik bir grubun Türkiye şubesi başkanı olarak katılan Kemali Söylemezoğlu (Söylemezoğlu, 1990), toplantının ardından yazdığı "haber" metninde olay yerinden bildiren bir muhabir rolündedir (Söylemezoğlu, 1955). Toplantıya dair kendi görüşlerine yer vermek yerine, kongrede yaşanan gelişmeleri nesnel bir biçimde aktarmaya çalışır. Bu yazıda ortaya koyduğu haberci tavrı, daha önce deneyimlediği çevirmenlik pratiğiyle aynı amaca hizmet etmesi açısından tanındıktır. Bilginin bir ortamdan başka bir ortama dolayimsız olarak taşınması olarak tarif edilebilecek bu amaç, çevirmen kimliğinin de en temel referansıdır. Dahası, haberci rolünde de aktarmaya değer gördüğü bir olayı okuyucularla buluşturmak ister, tıpkı çevirmenlikte yaptığı gibi.

Öne çıkan kimliğinin akademisyenlik olduğu düşünöldüğünde, mesleği olan akademisyenlikle çelişir bir şekilde ürettiği az sayıda metin onun bir yazar olarak değerlendirilmesini zorlaştırır. Hatta mimarın metin ya-

⁴ Pierre Remaury, Henri Prost Türkiye'ye gelmeden önce Paris kentsel planlama bürosunda Jean Royer ile birlikte kendisine asistanlık yapmıştır (Roseau, 2008).

zarlığını oldukça üretken kariyerinin en verimsiz alanı olarak değerlendirmek yanlış olmaz. Ancak, bu çalışmada yazarlık edimi çevirmen kimliğinin arkasına sakladığı çeviri metinleri üzerinden tartışılacaktır. Mimarın çeviri pratiğini kendi düşüncelerini aktarmasının aracı olarak kullanıp kullanmadığı irdelenecektir. Bu bağlamda, görkemli meslek hayatında geri planda kalmış olmasına rağmen kaleminden çıkan en uzun metinler olan Erika Brödner ve Theodor Fischer çevirileri ele alınacaktır. Araştırma, çeviri metinlerin hem Türkçe’de hem Almanca’da zamanla anlam kaybına/kargaşasına uğrayıp, kaynak dilleri olan Almanca’da dahi yeniden yorumlanmaları gerekliliği sebebiyle dilbilimsel analizlerini yapmayı denemeyecektir. Böylesi bir retrospektif analiz yerine, araştırma, mimarlık bilgisiyle kurduğu ilişkinin düşünsel arka planını çevirmen-yazar rolü üzerinden okumaya çalışacaktır.

Çevirmen Bir Özne Olarak Kemali Söylemezoğlu

Söylemezoğlu’nu profesyonel bir çevirmen olarak tanımlamak mümkün değilse bile, çevirilerinde takip ettiği yöntemi çeviri disiplininin sınırları içinde anlamlandırmak onun çevirmen kimliğinin anlaşılması için önem taşır. Çeviride kullanılan stratejilerin genel anlamda iki ana yöntemden türetildiğini söylemek yanlış olmaz. Bunlardan birincisi, “birebir” çeviri yöntemi kaynak metnin mümkün olan en az değişikliklerle; bir başka deyişle aslına sadık kalınarak çevrilmesini amaçlar. Buna karşın “anlamsal” çeviri yönteminde kaynak metnin çevrildiği dile semantik olarak en doğru şekilde taşınması gayesi, çevirmenin kaynak metni yorumlayarak çevrilen dile adapte etmesi sonucunu doğurur (Munday, 2008). Ayrıca, çevirmenin kaynak metinde yer alan kavramların çevrilen dilde hangi kavrama karşılık geldiğine ya da bir karşılığının olup olmadığına dair tercihleri çeviriyi şekillendiren bir diğer faktördür. “Yerlileştirme” yaklaşımında kaynak metindeki kavramlar çevrilen dildeki anlamca en yakın karşılıklarına aktarılarak akıcı üsluplu bir metin ortaya çıkartılırken, “yabancılaştırma” yaklaşımında ise kavramlar çevrilen dile oldukları gibi taşınarak olası anlam kaybının önüne geçilmeye çalışılır (Venuti, 1994).

Çeviride iki dil arasındaki anlamsal eşdeğerlik sorunsalına ek olarak, çevirmen, dillerin ve içinden çıktıkları toplumların sosyal alandaki eşitsizliklerin sonuçlarıyla da başa çıkmaya çalışan bir aktördür. Çoğunlukla, çevirmenin kullandığı metot diller arasındaki kültürel hiyerarşiye göre

değişiklik gösterir. Eğer kaynak metnin dili çevrilecek dilden kültürel olarak daha seçkin bir sınıfa aitse, çevirmen alt kültür dilinin mevcut kalıplarına uyma zorunluluğu hissetmezken, tersi durumda çevirisini üst kültürün dil yapısına adapte etmeye çalışır (Even-Zohar, 2004). Bu minvalde, çevirmenin diller ve kültürler arasındaki üstü kapalı hiyerarşiye dair bilinçli ya da bilinçsiz bir biçimde aldığı pozisyon çevirisini şekillendirir. Pierre Bourdieu'nun habitus kavramı çevirmenin pozisyonunun birey ve toplum ara kesitinden oluştuğunu ortaya koymasından dolayı kıymetlidir. Bourdieu, bireyin düşünce ve eylemleri açısından özerkliğinin imkânsız olduğunu belirtirken, yapısalcı bir yaklaşım olan ve bireyin edimlerinin toplumun basit bir tezahürü olduğu varsayımına karşı çıkarak toplumla birey arasındaki etkileşimi çift yönlü olarak tanımlar (Bourdieu, 1995; Bourdieu, 2014). Bourdieu, habitus ile birlikte bireyin içine doğduğu ve yaşadığı ortamlarda ekonomik, kültürel, ideolojik gibi etkenlerden meydana gelen normların oluşturduğu "alanlara" işaret eder. Kişinin ve söz konusu alanların habitusunu şekillendiren sayısız faktörün çevirmenin edimlerine doğrudan etkisi olduğundan hareketle, çevirmenin habitus kavramı üzerinden değerlendirilmesi çeviri çalışmalarında ana eksenlerinden bir haline gelmiştir (Simeoni, 1998).

Çevirmen bir özne olarak Söylemezoğlu'nun "birebir" çeviri yöntemini benimsediği ve kullanılan kavramlar açısından da "yabancılaştırma" yaklaşımını tercih ettiği görülür. Mimarın bu tavrının arkasında metne dâhil olmadan dolayumsuz bir aktarım yapmak arzusu yatar ki bu durum çeviri alanında uzmanlaşmış olmaması sebebiyle doğal karşılanabilir. Ancak çevirisi de her çeviride olduğu gibi, çevirmenin kaçınılmaz bir biçimde yorumunu içerir; dolayumsuz bir aktarım değildir. Çevirmenliğin çevirmene belirli sayıda alternatif arasından seçim yapma zorunluluğu yükleyen bir karar süreci olduğu düşünüldüğünde (Levy, 2004), çevirileri içinde kendisinin çok sayıda tercihini barındıran yeniden üretilmiş metinlerdir. Bu noktada, seçimlerinin çeviri sürecini şekillendirmesinin yanı sıra, hangi metni çevireceğini belirlemesi açısından da önemlidir. Bir başka ifadeyle, çevirmen kimliğiyle çeviri esnasındaki tercihleriyle sonuç metnini belirlerken, mimar kimliğiyle karşılaştığı yazılar arasından yaptığı seçkiyle çevrilecek metni tespit eder. Önce karşılaştığı mimari metinleri, ardından onların arasından çevirmek için seçtiklerini, sonrasında da çeviri esnasındaki tercihlerini habitusundan bağımsız düşünmek mümkün değildir.

Çevirmenin Habitusundaki İki Dil: Fransızca ve Almanca

26 Şubat 1909'da İstanbul Bakırköy'de (eski adıyla Makriköy'de) Osmanlı yönetici sınıfına ait bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelir. Osmanlıca eğitim veren Zükur Numune Mektebi'ndeki ilkokulda geçirdiği altı yılın sonunda 1923 yılındaki mezuniyetinin ardından, kendi deyimiyle Bakırköy'de ortaokul olmaması sebebiyle bir Fransız misyoner okuluna devam eder (Söylemezoğlu, 1990, s. 115). Osmanlıcaya yazışmalarında ve gündelik hayatında yer vermeyecek⁵ olan mimarın annesinin de babası gibi Osmanlı yönetici sınıfına ait bir ailenin mensubu olduğuna dair çeşitli bilgilerin varlığına rağmen, büyüdüğü evde hangi dil(ler)in konuşulduğuna ait bir bilgiye rastlanmaz. Ancak, dönemin Osmanlı elitleri arasında Fransızca okuryazarlığının yaygınlığı göz önüne alındığında, Fransızcaya aile hayatından aşına olduğu ve ortaokul eğitiminde zorlanmadığı düşünülebilir. İki yıllık ortaokul deneyiminin ardından yine Fransızca eğitim veren Galatasaray Lisesine devam etmesi bu savı destekler niteliktedir. Galatasaray Lisesinde hocalarından İsviçreli Ernest Mamboury'den üç yıl süreyle teknik resim dersi alır (Söylemezoğlu, 1990, s. 37). Fransızca ortaokul ve lise eğitiminin ardından üniversiteyi hâkim olduğu dilin anavatanında okumayı düşünür. Bu amaçla, liseden fizik öğretmeninin mimar kardeşine mektup yazarak "Beaux Arts'da okumasının mümkün olup olmadığını" sorar ve "önce belirli bürolarda bir süre çalışmak ve sonra sınavlara girmek gerektiği" cevabını alır. İnceoğlu'nun aktardığına göre liseyi yeni bitirmiş bir kişi olarak Paris gibi bir şehirde tehlikeli bir serüvene atılmak istemeyen Söylemezoğlu, Güzel Sanatlar Akademisi'nin (GSA) yolunu tutar (İnceoğlu, 2008, s. 20). Anlaşılan o ki Fransa'da mimarlık eğitimi almak için izlenmesi gereken yol düşündüğünden daha karmaşıktır. İleriki yıllarda yurtdışında mimarlık eğitimi alacak olsa da yolu Fransa'dan geçmeyecektir.

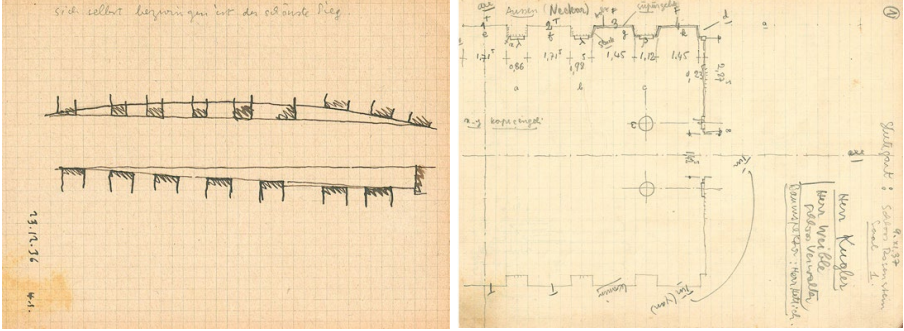
Üniversiteye gelene kadar Fransızca eğitim alan Söylemezoğlu, 1930 yılında GSA'ya başlamasıyla birlikte Almanca'nın hâkim olduğu bir mimarlık ortamına dâhil olur. Beş yıl geçireceği GSA'daki hocaları Ernst Egli ve onun asistanlığını yapan Arif Hikmet Holtay ve Sedat Hakkı Eldem'in yanı sıra, iç mimarlıktan Alman Philip Ginther⁶ ve yapı derslerini yürüten Avusturyalı Schnee'dir. GSA'da bazı derslerin Almanca okutulduğu ve

⁵ Bu tercihini eşi Harika Söylemezoğlu, onun bir Cumhuriyet çocuğu olarak ülkenin kapatılan ve hatta reddedilen bir dönemine asla dönüp bakmaması olarak açıklar (Kayım, 2010, s. 215-216).

⁶ F. Ginter olarak belirttiği kişi Philip Ginther'dir. (Fitöz, 2015)

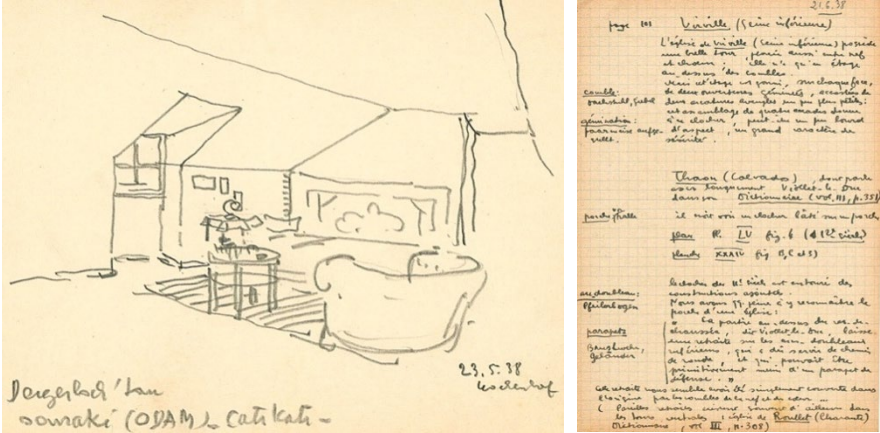
çeviri yapıldığını belirterek, yabancı hocaların da kısa zamanda Türkçe öğrendiklerini ekler (Söylemezoğlu, 1990, s.40). Akademideki eğitimi sırasında Stuttgart Teknik Yüksek Okulunda öğrenim görmüş Arif Hikmet Holtay sayesinde Stuttgart'taki okulun hocası Paul Bonatz'ı duyduğunu "arkadaşlarla aramızda Bonatz'ın yapmış olduğu binalardan konuşurduk" diye anlatır (Söylemezoğlu, 1995, s.122). Bonatz'ın çalışmalarına olan ilgisi yine aynı okuldan mezun olan Bulgar asıllı Türk mimar Ahmet Sabri Oran'ın Stuttgart Mimarlık Okulunda hazırladığı çalışmalarını göstermesiyle artar ve bu durumu "Stuttgart'a gitmeyi aklıma koymuştum" sözleriyle açıklar (Ünsal, 1980, s.93). Akademiden sınıf birincisi olarak mezun olmasının ardından, liseden sonra cesaret edemediği Avrupa yolculuğunu, dilini bilmediği ancak beslendiği mimarlık kültürünün ana vatanı olan Almanya'ya gerçekleştirecektir.

Üniversiteden mezun olmasının ardından Millî Eğitim Bakanlığı'ndan altı aylık dil kursu ve Stuttgart'ta mimarlık okumak üzere burs kazanır (Söylemezoğlu, 1990, s. 41). 1936 yılı Ağustos ayı başından Ekim ayı sonuna kadar süren Berlin'de haftada beş gün, günde sekiz saatlik bir Almanca kursuna katılır. Bu kısa süre sonunda, "Üniversitede dersleri takip edebilir, başarılı olmuştur" şeklinde bir yazı alır (Söylemezoğlu, 1995, s.125). GSA'da geçirdiği beş yılda hem Alman hocalardan aldığı dersler hem mimarlıkla ilişkili Almanca kaynaklarla karşılaşmış olabileceği düşünüldüğünde, Söylemezoğlu'nun Almancaya aşina olmasının bu başarısında etkili olduğunu söylemek yanlış olmaz. Dil engelini ortadan kalkmasıyla aynı yılın Aralık ayında Stuttgart Mimarlık Okuluna kaydını yaptırır. Okula başladığı ayda yaptığı 23 Aralık 1936 tarihli eskizinde Almanca not tutması, Almancayı gündelik hayatına almasının da eş zamanlı olarak gerçekleşmiş olduğunu göstermesi açısından kıymetlidir (Söylemezoğlu, 1936). Stuttgart'taki eğitimi sırasında yapılmış 9 Kasım 1937'ye tarihlenen detaylı rölövelerinde de kullandığı dil Almancadır (Söylemezoğlu, 1937) (Belge 1).

Belge 1. Almanca not tuttuğu eskizler
(Kaynak: Salt Araştırma, TSODOC149A011 ve TSODOC156A002)

Almanya’da eğitim gören mimarın yaşadığı yere adapte olarak akademik ve günlük hayatta Almancayı kullanması şaşırtıcı olmamasına rağmen, o yıllarda zihninin ilişkilendiği tek dil Almanca değildir. Stuttgart’taki çatı katındaki odasının 23 Mayıs 1938 tarihli eskizinin altındaki açıklama ise Türkçedir (Söylemezoğlu, 1938a). Öte yandan, mimari anıtlara dair Fransızca bir kitaba ilişkin 15 Haziran 1938’deki detaylı okuma notları Fransızcadır (Söylemezoğlu, 1938b). Çok dilli bir zihinsel ve kültürel dünyaya sahip olan Söylemezoğlu’nun kariyeri boyunca söz konusu melezliğin izleri devam edecektir (Belge 2).

Belge 2. Stuttgart’taki odasının eskizindeki Türkçe açıklama ve Fransızca bir kaynağa dair aynı dilde tuttuğu notlar
(Kaynak: Salt Araştırma, TSODOC153A016 ve TSODOC149A026)

Stuttgart Mimarlık Okulundaki üç yıllık eğitimin ardından mezun olan mimarın Almanya deneyimi, hocası Paul Bonatz'ın mimarlık ofisinde yaklaşık bir yıl süreyle çalışmasıyla devam eder (Söylemezoğlu, 1995, s. 126). Almanya'da geçirdiği dört yılın ardından 1941'de Türkiye'ye dönen mimarın kayıtlara geçen ilk üretimi, yurtdışında edindiği mimari ve linguistik bilgisi sayesinde yaptığı Almanca-Türkçe bir çeviridir. Bu metnin devamında ele alınacak ve şehircilik kuramına dair bilgiler içeren Theodor Fischer kitabının çevirisi, Almanca okuryazarlığında ulaştığı yetkinliği göstermesi bakımından kıymetlidir. Dahası, söz konusu çeviri kariyeri boyunca Almanca bilgisinden ve Almanya bağlantısından sıklıkla faydalanacağını ilk işareti olarak okunabilir.

Çevirmen bir özneye dönüşmesi ise hocası Bonatz'ın Ankara'da çalışmayı kabul etmesiyle gerçekleşir. Bonatz, öğrencisinin 1943 Mart'ında Millî Eğitim Bakanlığı Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı Teknik Bürosunda şef olarak göreve başlamasından altı ay sonra aynı büroya müşavir olarak katılır (Söylemezoğlu, 1995, s. 130). Bonatz'ın davet edilme sürecine Söylemezoğlu'nun dâhil olduğu göz önüne alındığında, ona Ankara'daki çalışmalarını sürdürebilmesi için çevirmen olarak yardımcı olacağını planlanmış olması muhtemeldir. Bonatz ile Ankara'daki meselelerini takiben, önce İller Bankasında sonrasında GSA'da görev yapan Söylemezoğlu'nun uzun yıllar çalışacağı İTÜ Mimarlık Fakültesine geçebilmesini de çevirmen kimliğine borçlu olması bu çıkarımı doğrular niteliktedir⁷. İTÜ'ye geçmenin kendi ifadesiyle "yollarını ararken", bu fırsatı o esnada aynı kurumda akademisyen olarak işe başlamak üzere olan Bonatz'a "en doğal yardımcı olarak seçilmesi" sayesinde bulur. İTÜ'de çalışan bir diğer Alman mimar Clemens Holzmeister'in danışmanlığında hazırladığı doktora tezinin de yardımıyla bina bilgisi kürsüsüne 1946'da "Bonatz'ın doçenti" olarak atanır (Söylemezoğlu, 1995, s. 132).⁸ Bonatz ile

⁷ Kısa süre görev yaptığı İller Bankası'ndan ayrılma nedenini, Bergama'da imar planı çalışması sırasında tarihi kentteki çıkmaz sokakların olduğu haliyle korunmasına dair önerisinin, dönemin Bayındırlık Bakanlığı Şehircilik Mütessası Prof. Gustav Oelsner tarafından yangın talimatına aykırı olması sebebiyle kabul edilmeyişi olarak açıklar. İTÜ Mimarlık Fakültesinde de görev yapan ve Alman mimarlık ekolünün Türkiye'deki temsilcilerinden biri olan Oelsner ile anlaşmazlık yaşaması, Söylemezoğlu'nun bilgisinin kabul görmediğini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Benzer şekilde, GSA'dan ayrılmasını da müfredattan kaldırılan resim dersinin Stuttgart'ta olmasına dayanarak tekrar müfredata dâhil edilmesi talebini Sedat Hakkı Eldem'in reddetmesine ve genç hocaların bu yaklaşıma destek vermelerine dayandırır. Eldem de Söylemezoğlu'nun Stuttgart'a referans ile aktardığı bilgiyi reddeder (Söylemezoğlu, 1990, s.44).

⁸ Bu konuya dâhil oluşuna dair ayrıca şu bilgileri verir: "Bir gün Ankara'da Süreyya'da yemektekid. Bonatz, Emin Onat ve ben. Emin profesörün İTÜ'de hoca olmasını teklif ediyordu. Profesör teknik büroda zaten böyle bir şey yaptığını söylüyor, fakat Emin de ısrar edip duruyordu. Ben yardımcınız

mesaisi 1946 ile 1954 yılları arasında İTÜ Mimarlık Bölümünde verdiği Almanca derslerin çevirisini yapmasının yanı sıra, bu dönemde birlikte hazırladıkları projelerle de devam edecektir (İnceoğlu, 2008, s. 113).⁹ Bu zamanda yaptığı ikinci çevirisi de şaşırtıcı olmayan bir biçimde yine Almanca bir kaynağa dayanır. Her ne kadar öğrencileri Fransızca kökenli sözcüklerin doğru telaffuzu konusunda ısrarla uyarsa da öğrenciler arasında Almanca'ya hâkimiyeti ve titizliği ile tanınan bir hocadır (İnceoğlu, 2008, s.14-16). Kariyerinin devamında Almanca birinci yabancı dili haline gelir ve Fransızca geri planda kalmış gözükür.

Şehir İnşa San(‘)atı: Kent Mimarlığı Üzerine Altı Ders

İlk çevirisi yüzyıl geçişinde Almanya'nun en önemli mimarlarından biri olan Theodor Fischer'in *Sechs Vortraege über Stadtbaukunst* (Kent Mimarlığı Üzerine Altı Ders) adlı kitabıdır (Fischer, 1941). Fischer, Söylemezoğlu'nun Almanya'da eğitim alacağı Stuttgart Mimarlık Okulunda 1901-1908 yılları arasında görev yapar. Başta müfredatın yenilenmesi olmak üzere okulda köklü değişiklikler yapan Fischer'in Stuttgart'taki asistanı ise daha önce çalıştığı Münih Teknik Üniversitesinden öğrencisi Paul Bonatz'dır (Maciuika, 2005, s. 49). Bonatz, hocası Fischer'in 1908'de eski okuluna dönmesiyle birlikte onun yerini alır (Oran, 1957, s. 176). Söylemezoğlu'nun Türkçeye çevirmeye değer bulduğu kitabın yazarı Fischer, kendisinin idolü olan Paul Bonatz'ın en önemli hocasıdır (May, 2009, s. 2). Dahası Fischer, o esnada Türkiye'de görev yapan Bruno Taut ve William Schütte gibi Alman mimarların da hocasıdır. "Hocaların hocası" Theodor Fischer'in kitabını Türkçeye çevirme tercihi, çevirmenlik rolünün kendisi için nasıl bir amaca hizmet ettiğini anlaşılması için yol göstericidir. GSA'da Alman ekolündeki hocalardan aldığı eğitimle yetinmeyip Stuttgart'a ikinci kez mimarlık okumaya gidişine benzer bir biçimde, Fischer'in tedrisatından geçen Alman hocaların Fischer anlatılarından tatmin olmayarak yine bilginin özünü arar.

Dört parçada yayınlanan *Sechs Vorträge über Stadtbaukunst* (Kent Mimarlığı Üzerine Altı Ders) adlı 1922 tarihli kitabın çevirisinin ilki Arkitekt dergisinin 1941 Ocak-Şubat sayısında yer alır (Söylemezoğlu, 1941a). Bu

olurum deyince, Emin kendine özgü konuşmasıyla 'paşacığım tamam' dedi. Bonatz'ın doçenti olarak III. Bina Bilgisi Kürsüsü'nde göreve başladım." (İnceoğlu, 2008, s. 86).

⁹ Bonatz ile Söylemezoğlu arasındaki ilişkisini anlatan Emine Seda Kayım'ın makalesinde konu ayrıntılı bir şekilde irdelenmiştir (Kayım, 2011).

çeviriden birkaç ay önce, derginin 1940 Eylül-Ekim sayısında Theodor Fischer'e dair iki adet yazı kaleme alınmıştır. Bunlardan ilki, Güzel Sanatlar Akademisi'nde 1938-45 yılları arasında akademisyen olarak görev yapan Wilhelm Schütte'nin "Th. Fischer ve Proporsiyonlar" adlı metnidir (Schütte, 1940). Fischer'in öğrencisi olan mimar Schütte'nin yazısı da bir tercümedir; ancak çeviriyi kimin yaptığının belirtilmesine gerek duyulmamıştır¹⁰. Schütte, Fischer'in *Sechs Vorträge über Proportionen* (Proporsiyonlar Üzerine İki Ders) kitabı hakkında bir değerlendirme yaptığı metnine, onun mimarlık camiası için önemini vurguladığı "Theodor Fischer inşa san'atının bugün tamamen içinde bulunmakta olduğumuz devresinin başlangıcıdır" cümlesiyle başlar. Söylemezoğlu'nun kısa süre sonra yapacağı çevirinin aksine, Schütte'nin metninin Alman mimar Fischer'in söz konusu öğretisini kendi yorumlarıyla, bir başka deyişle algılama biçimiyle aktardığı dolaylı bir bilgi aktarımından oluşması oldukça ilginçtir. Derginin aynı sayısındaki diğer yazı, Fischer'in ölümünün ardından Alman Baumeister dergisinde yayımlanmış Adnan Kolatan'ın¹¹ Türkçe'ye çevirdiği "Mimari Üstadları II: Theodor Fischer" adlı makaledir (Habers, 1940). Fischer'in üretimlerine dair bilgilerin yer aldığı metinde Söylemezoğlu'nun çevirdiği Fischer kitabından da bahsedilir. Çevirmen Kolatan kitabın adını "Şehir İnşacılığı Sanatı" olarak çevirerek Söylemezoğlu'nun çevirisinin başlığını atmış olur. Fischer'in ölümünün ardından Arkitekt'te yayımlanmış bu iki metin, Söylemezoğlu'nu onun öğretisinin en kapsamlı şekilde yer aldığı kitabın Türkçeye çevrilmesi için harekete geçirmiş gözüktür. Fischer'in anılması, ülkeye epey zamandır gelmiş öğrencilerinden sonra, kendi sözlerinin doğrudan gelmesine vesile olur.

Fischer'in 1917 yılında Münih Teknik Üniversitesi'ndeki öğrenciler için hazırlanmış derslerin bir araya getirilmesiyle oluşturulan *Vortraege über Stadtbaukunst* (Kent Mimarlığı Üzerine Altı Ders) kitabının ilk dört dersi Söylemezoğlu'nun çevirisiyle Arkitekt dergisinin farklı sayılarında yayımlanır. Yayımlanan ilk tercümede sonraki derslerin sırasıyla yayımlanacağı haberi verilse de son iki dersin çevirisi yayımlanmaz. Kolatan'ın

¹⁰ William Schütte'nin Arkitekt dergisinde yayımlanan çeşitli makaleleri bulunmaktadır. Bu makalelerin bir kısmının Adnan Kolatan ve Halet Çambel tarafından çevrildiği, bazılarında ise çevirmen bilgisinin yer almadığı görülür. Kolatan ve Çambel'in çevirdiği makalelerden ikisi şunlardır: (Schütte, 1941; Schütte, 1943)

¹¹ Bruno Taut'un "Architekturlehre" başlıklı Almanca kitabı, kendi dilinde yayımlanmadan önce çevirisi 1938 yılında "Mimarlık Bilgisi" olarak ilk kez Türkçe'de yayımlanır. 2021 yılında yeni bir Türkçe çevirisi yapılarak "Mimarlık Öğretisi" başlığıyla yeniden yayımlanan kitabın önsözünde Adnan Kolatan'a dair bilgi yer alır (Köksal, 2021).

bir önceki sayıda kitaptan söz ederken verdiği başlığı küçük bir revizyonla “Şehir İnşa San’atı” olarak kullanmaya devam ederek, orijinal başlıkta bulunan altı ders ibaresine yer vermemiş olur. Aslında Fischer “altı ders” vurgusunu kitabın nasıl oluştuğu hakkında yazdığı birkaç cümlelik önsözünde yineler; ancak Söylemezoğlu çeviri metnine muhtemelen gereksiz bir detay olduğunu düşündüğü önsöz ile başlamayı tercih etmez. Böylelikle Arkitekt dergisinin okuyucularının kitabın kaç dersten oluştuğunu bilme imkânları ortadan kalkar; onlar için kitap ne zaman biteceği belli olmayan ucu açık bir ders dizisine dönüşür¹². Dahası kitabın neden çevrilmeye değer olduğunu açıklamaya da gerek duymaz. Bu ihtiyacı derginin editörünün yazdığı anlaşılabilir kısa nottaki “meşhur Alman mimar (Theodor Fischer)e ait kitaptan” ibaresi giderir (Söylemezoğlu, 1941a, s. 24). Kısaca, kitabın meşhur bir Alman mimara ait olması neden çevrildiğini açıklamak için fazlasıyla yeterlidir.

Fischer’in derslerini mümkün olduğunca dolaylı olarak Türkçe’ye aktarmayı amaçlar ve kaynak metni, kelimesi kelimesine çevirir. Kitabın ilk dört dersini herhangi bir kısmını atlamadan eksiksiz bir şekilde çevirir; cümlelerin yerini değiştirmez ya da bazılarını gereksiz bulup çıkarmaz. İlk iki tercümede, orijinal kitapta yer alan eskizlerin tümünü çeviri metne yerleştirirken, üçüncü ve dördüncü çevirilerde ise az sayıdaki orijinal çizimleri çeviri esere koymaz. Yer vermediği birkaç eskizin dışında metne dâhil olmamaya çalışır ve bunu da başarmış gözükür.

Kitabın ilk dersi, mimarlık ve sanat arasındaki ilişkiyi ve mimarın şehir inşasındaki rolünün tariflendiği bir dizi kavramsal açıklamadan oluşur (Söylemezoğlu, 1941a). Fischer, birçok defa birbiriyle yakın anlamlı kavramlar arasındaki farklara değinir ve hangi kavramı ne anlamda kullandığını gerekçeleriyle birlikte ortaya koyar. Kitabın geri kalanındaki anlatının zemininin hazırlandığı ilk ders, tercüman olarak hassas tercihler yapmak zorunda kaldığı bir çeviridir. Hemen ilk cümleyle “şehir inşa sanatı” ve “şehircilik” sözcüklerinin Almanca karşılıklarını yanlarına iliştiyerek başlar. Hatta metinde, yazarın bahsettiği savaşın hangi savaş olduğunu “geçen büyük harbi kastediyor” dipnotuyla açığa kavuşturmaya çalışır (Söylemezoğlu, 1941a, s. 26). Ancak bu çevirilerindeki ilk ve son dipnottur. Oysa tercümenin devamında “ideolog, neoklasisizm, historismus,

¹² Dergide yayımlanan ilk iki ders ardışık iki sayısında (1941, 01-02 ve 1941, 03-04) yayınlanırken, üçüncü derse takip eden sayının akabinde (1941, 07-08) yer verilir. Dördüncü ve son ders ancak dört yıl sonra yayınlanabilecektir (1945, 11-12).

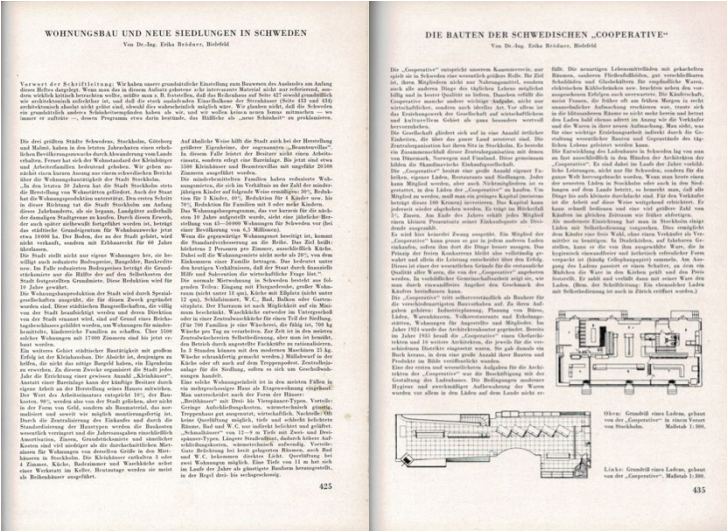
realismus" gibi düşünce akımlarına işaret eden kavramların kaynak metindeki Almanca hallerini kullanır. İkinci çevirisinde de benzer bir yaklaşımı sürdürür (Söylemezoğlu, 1941b). Bazı eski ve yeni Türkçe kavramların daha iyi anlaşılması için parantez içine eş anlamlarını iliştirirken, "points de vue, agoraphobie, polyphonie" gibi yabancı kavramları ise Türkçe karşılıklarından bahsetmeden metne iliştirir (Söylemezoğlu, 1941b, s. 72-73). Bu kavramların Türkçe karşılıklarının mevcut olmaması çevirisinde yabancılaştırma yöntemini kullanması için anlaşılır bir duruma işaret etse de söz konusu kavramlarla yazarın neyi kastettiğini açıklamaya gerek duymaması onun çevirmenlikle ilişkisini anlamak için kıymetlidir.

Üçüncü dersin çevirisine gelindiğinde, artık yabancı sözcüklere ya da eski-yeni Türkçe kelimelere açıklamalar yapmaya devam etmez (Söylemezoğlu, 1941c). Kısıtlı sayıdaki açıklama çabası çeviriler devam ettikçe yok olmaya başlar. Bu durum onun çevirilere verdiği önemin azalması şeklinde okunabilir, ancak bu dersin sonundaki düzeltme notu tam aksine işaret eder. İlk çevirinin metninde yer alan iki kelimenin yerine yanlışlıkla karşıt anlamlılarının yazıldığını belirtir ve ilgili kelimelerin, metinde geçtiği yer tarif edilerek düzeltilir (Söylemezoğlu, 1941c, s. 178). Düzeltme notundan anlaşıldığı üzere, yayımlanan çevirisini okuyarak gözden geçirmiş ve söz konusu yanlışın düzeltilmesi için dergiyi uyarmıştır. Bunun düzeltilmesi için dergiyi uyarması da çevirinin doğru aktarılmasını önemsedini gösterir. Bu onun için öylesine yaptığı bir iş değildir. Dördüncü ve çevrilecek son ders üçüncü dersten dört yıl sonra 1945 yılı sonlarında yayımlanabilecektir (Söylemezoğlu, 1945). Çeviriyi ne zaman yaptığına dair bir bilgi olmasa da ara vermiş olması muhtemeldir. Son çeviride, aradan geçen sürede GSA'da göreve başlayan Söylemezoğlu'ndan profesör olarak bahsedilir (Söylemezoğlu, 1945, s.276). Fischer'in Almanca metinde kullandığı Latince "Vis Inertiae" deyimine olduğu şekliyle çeviri metinde yer verir (Söylemezoğlu, 1945, s. 278). Türkçe'ye "eylemsizlik" olarak çevrilebilecek bu kavramı Latince haliyle kullanması, mimarın Fischer'in metnine atfettiği aşırı önemi göstermesi açısından kıymetlidir. Hocaların hocasının kitabını hatalı yorumlamaktan çekindiği, bir çeşit kutsal kitap olarak değerlendirmiş gibidir.

İsveç'te İkametgâh [Konut] İnşası ve [Yeni] Zidlunglar [Yerleşim Alanları]

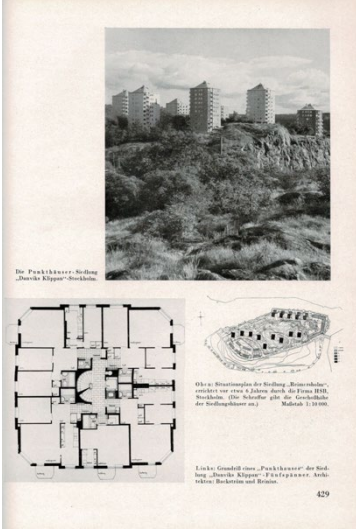
Yayımlanmış ilk metnine benzer, kaleminden çıkan ikinci yazı da düşüncelerini aktardığı bir metin olarak biçimlenmez. İlk metindeki şehircilik alanındaki kültür bir kaynağın yaklaşık yirmi yıl sonra Türkçeye kazandırılmak çabasının yerini, Alman mimarlık dergisi *Baumeister*'de henüz yayımlanmış İsveç'teki "siedlung" deneyimini anlatan güncel bir makalenin paylaşılması arzusu alır (Brödner, 1948b). Makalenin yazarı Erika Brödner'in aynı sayıda yer alan İsveç'teki kooperatif binalarını ele aldığı diğer yazısını çevirmemiş olması (Brödner, 1948a), mimarın özellikle "siedlung" konusunda söz söylemek istediğinin bir göstergesi olabilir (Belge 3).

Bu makalenin çevirisini neden yaptığına dair okuyucuları bilgilendirmemiş olsa bile "siedlung"un anavatanı Almanya dışındaki bir uygulamayı çevirmeye değer bulmuş olması ilginçtir. "Siedlung"un İsveç deneyimini bir uyarılma olmasından ötürü Türkiye'ye örnek teşkil edebileceğini düşünmüş olabilir. Diğer yandan bu çeviri o dönemde Türkiye'de çalışan Alman mimarların "siedlung" hakkında düşünsel ve pratik üretimleriyle ilişkilenecek çabası olarak da okunabilir. Bu doğrultuda, çeviri pratiği Söylemezoğlu'na "siedlung"a dair düşüncesini bir başka yazarın adı altında söyleme imkânını verir. Zaten seçtiği makale de yazar Erika Brödner'in konuya dair yorumlarını değil, İsveç'teki *siedlung*larla ilgili malumatın sıralandığı bir yazıdır. Ne makalenin yazarı ne de çevirmenin söylediği bir sözden bahsetmek mümkün değildir ve makale her iki dilde de fiili durumun tamamen aktarılmasından ibarettir. Bu yönüyle, Türkiye'deki Alman mimarların aktardığı bilgiden hem daha "gerçek" hem daha "yorumsuz" bir çıktıdır.

Belge 3. Erika Brödner'in *Baumeisterin* aynı sayısında ardıcık olarak yer alan makalelerinin ilk sayfaları (Kaynak: Baumeister 45, 1948)

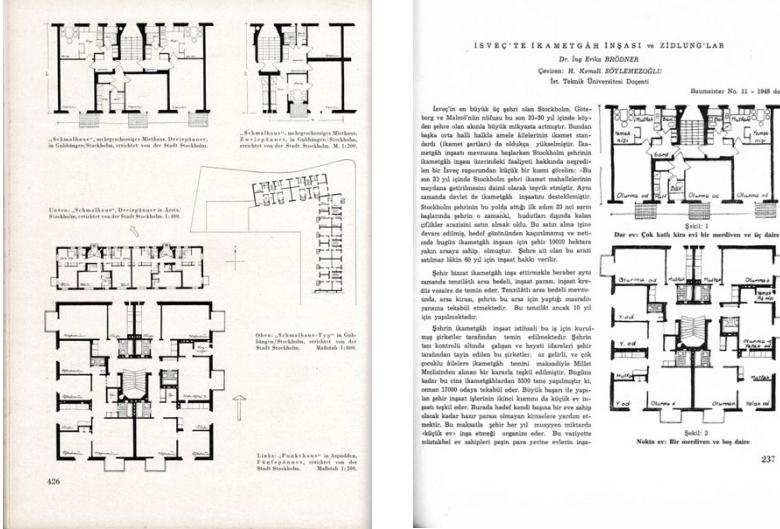
Makalenin başlığında Türkçeye çevirmeden “zidlung” olarak aktardığı kelime, Almanca “siedlung” un Türkçe okunduğu gibi yazılması ile ortaya çıkar (Akan, 2012, s. 233-246). Türkçeye yerleşim alanı olarak çevrilebilecek kavramın Almanca karşılığını kullanılması kişisel tercihi değildir. Arkitekt dergisinde 1930’lu yıllardan başlayarak Ernst Egli, Martin Wagner, Bruno Taut, Gustav Oelsner gibi Alman mimarlarca çokça ele alınan konudan söz konusu metinlerin çevirmenleri de “siedlung” ya da “zidlung” olarak bahsederler (Egli, 1936; Taut, 1938). Dönemin mimarlık ortamında “siedlung” sözcüğünün kullanımı kanıkansmış gözükse bile bu konuya ilişkin itiraz, yine kavramı Türkiye’ye taşıyan Alman mimarlardan olan Gustav Oelsner’den gelir. Söylemezoğlu gibi İTÜ Mimarlık Fakültesi’nde ders veren Oelsner, 1946 tarihli “Modern İskan Kenti ve Şehircilik” adlı makalesinde Türk mimarlara “siedlung” kavramının Türkçe bir karşılığını bulmalarını öğütler (Öelsner, 1946). Hatta “bulacağınız bu Türkçe karşılık biraz da yuva, yurt, ocak gibi bir mana ihtiva etsin, ‘yurtluk’ gibi bir şey olsun” diyerek kavramın hangi kelimelere referans vermesi gerektiğini bile açıklar. Söylemezoğlu, söz konusu makaleden iki yıl sonra yaptığı çeviride Oelsner’in tavsiyesine kulak asmadığını yanı sıra, kavramın popülerliğini kaybettiği 1980 yılına gelindiğinde Bruno Taut’un anılması üzerine yaptığı bir konuşmadan oluşan yazısında “zidlung” kavramının kullanmaya devam eder (Söylemezoğlu, 1980b).

Belge 4. Erika Brödner'in makalesinde arazi kullanımının ve yapılan konutların gösterildiği sayfa (Kaynak: Baumeister 45, 1948)

Çevirisini yaptığı Erika Brödner'in *Wohnungsbau und neue Siedlungen in Schweden* (İsveç'te Konut İnşası ve Yeni Yerleşimler) adlı makalesi yalnızca Arkitekt okurları için değil, yayımlandığı Baumeister dergisi ve onun Alman okurları için de yabancı bir ülkeye dair bilgiler veren bir içriktir. Bu nedenle, Baumeister'in editörleri makaleye kısa bir önsöz yazma ihtiyacı duyarlar (Brödner, 1948b, s.425). Ancak bu önsöz makaleye dair bilgilendirme notu olmaktan öte, bir değerlendirme yazısı gibidir. Editörler makalede sunulan materyalin okurlar için ders niteliğinde olabileceğini belirtmelerine rağmen, eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmesi gerektiğini savunurlar. Ardından ilk eleştiri makalede yer alan ev örneklerinden biri olan "teraslı" evin planının problemlili olduğundan ve "yıldız" evlerin geniş balkonlarının yapılmasının mümkün olabileceğine bile mimari olarak tam çözülmediğinden bahsederek kendileri yaparlar. İsveçlilerin kendilerinden (Almanlardan) temelde farklı bir güzellik anlayışları olduğuna inanmadıklarını ve onların inşa programını yeni bir anlayış olarak nitelemediklerini eklerler. Dahası, bu tarz bir inşa programının nerede olursa olsun çirkinliğinin "yeni güzellik" olarak sunduğunu belirtirler. Alman editörlerinin yabancı bir ülkedeki inşa faaliyetine karşı tutundukları hayli eleştirel tavır, Söylemezoğlu için bir örnek teşkil etmez.

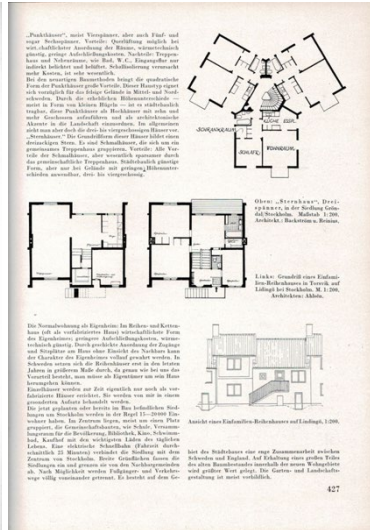
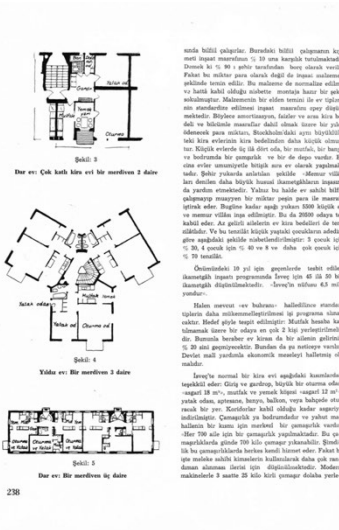
Yaptığı çeviride ne Baumeister editörlerinin yaptığına benzer bir çevirmen önsözü ekler ne editörlerin eleştirel notlarına Türkçe çeviride yer verme gereği duyar. Mimar, metnin Alman versiyonundaki eleştirel önsözü Türk okurlar için kafa karıştırıcı olduğunu düşünmüş gibidir.

Belge 5. Erika Brödner'in makalesindeki orijinal çizimler ve Söylemezoğlu'nun yeniden ürettiği çizimler (Kaynak: Baumeister 45, 1948, Arkitekt, 1948, 09-12)

Brödner'in makalesi, İsveç'in üç büyük kenti Stockholm, Göteborg ve Malmö'nün köyden kente göçün son 20-30 yılda hızlanmasıyla artan konut ihtiyacına dikkat çeker (Brödner, 1948b). Bu doğrultuda, İsveç'te konut üretiminde uygulanan programı başta arazi kullanımı ve inşaat ekonomisi olmak üzere detaylı bir biçimde ele alır (Belge 4). Kentlerin çeperinde dar gelirlili aileler için inşa edilen konut tipolojilerinin yine ayrıntılı bir dökümüne yer verilir. Her ihtiyaca cevap veren bir reçete olarak sunulan konut tipolojileri için "ev tiplerinin standardize edilmesi inşaat masrafını epey düşürmektedir" denilir ve düşük maliyetle inşa edilen toplu konutların, hâlihazırdaki "ev buhranı"na çözüm olarak geliştirildiğini anlatır. Makalenin devamında, söz konusu konut tipolojilerinin uygulandığı çeşitli yeni "siedlung"lar, yani Türkçesiyle yerleşim alanları ele alınır. Makaleyi pratik sebeplerle ihtiyaç duyulan bir bilgi sepeti olarak değerlendirdiğini düşünmek yanlış olmaz. Benzer bir biçimde konut ihtiyacını karşılamakta zorlanan Türkiye için, üretilmiş planlardan faydalanılması ona akıllıca bir fikir olarak gelmiş olmalıdır.

paragraftan birkaç cümlelerin çevirisini yaparak metni sonlandırır. Ancak çevirmenin atladığı tek kısım “nokta” evler değildir. Bu çevirisine dâhil ettiklerinden çok etmedikleri ile konuşan bir çevirmen rolündedir. Kaynak metinde “nokta” evleri, “yıldız” evlerin anlatımı ve bu evlere dair çizimler takip eder. “Yıldız” evden metninde bahsetmemesine rağmen bu evin planını çeviriye dâhil eder (Söylemezoğlu, 1948, s. 238) (Belge 7). Kaynak metindeki bazı fotoğrafların Söylemezoğlu tarafından eskizlere dönüştürülüp çeviriye dâhil edildiği hatırlandığında, çevirmenin ana odağının makaledeki yazınsal bilgiden çok, görsel (fotoğraf ya da çizim) bilgisinin aktarılması olduğu düşünülebilir.

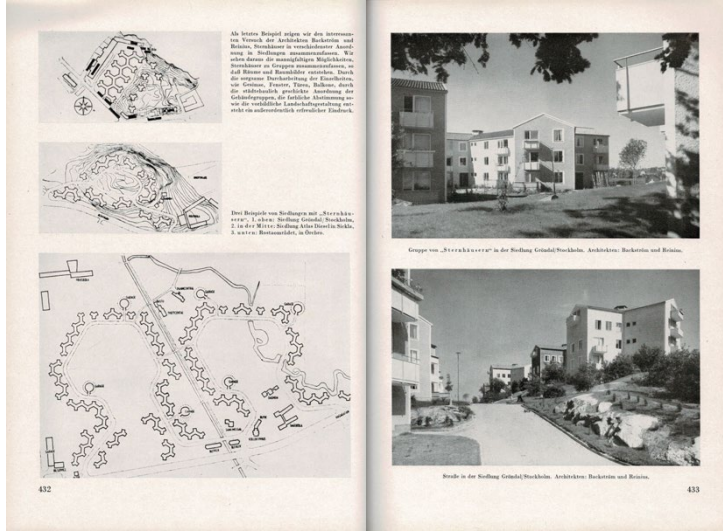

Belge 7. Metnini çevirmediği “yıldız” evlerin plan çizimini yaparak çeviriye eklemesi (Kaynak: Arkitekt, 1948, 09-12)

Belge 8. Metin ve çizim olarak çeviriye dâhil etmediği “teraslı” evler (Kaynak: Baumeister 45, 1948)

Bu yaklaşımı, kendisinin mimarlık bilgisinin sınırlarına dair tasavvuru hakkında ipuçları verir. Mimarlık bilgisi, yalnızca mimarlığın tasarımı araçlarıyla üretilen bir görsel bilgi paketi olarak düşünülmüş olması ki çeviride yazınsal olarak bahsedilmeyen alternatif bir konut planına yer vermek sorun teşkil etmemiştir. Bu durum makaleyi neden çevirmek istediğini de açıklar niteliktedir. Konut tipolojileri sunan mimari çizimler olarak algıladığı metni, daha doğru bir ifadeyle çizimleri, Türk mimarlığının kullanımına sunmak ister gibidir. Hem içeriğini hem çizimlerini aktarılmaya

değer bulmadığı bir diğer konut tipi ise Baumeister'ın editörlerinin ön-sözde eleştirdiği "teraslı" evlerdir (Brödner, 1948b, s. 427) (Belge 8).

Belge 9. Brödner'in makalesindeki Söylemezoğlu'nun çevirisini yapmadığı "siedlung"lara dair çizim ve fotoğraflar (Kaynak: Baumeister 45, 1948)

Tartışma ve Sonuç

Çevirmenlik birden fazla dil bilen bir akademisyen için çoğu zaman tali bir pratik olsa bile, Söylemezoğlu için çok daha fazlasına işaret eder. Stuttgart Mimarlık Okulundaki eğitimin ardından Türkiye'ye döner dönmez Fischer'in kitabını çevirerek sahip olduğu Almanca bilgisini mesleki alanda değerlendirmek ister. Bu arzusu, hocası Bonatz'ın önce Yapı İşleri Bürosundaki, ardından İTÜ Mimarlık Fakültesindeki çevirmenlik görevlerine gelmesiyle karşılık bulur. Kariyerini şekillendirecek olan akademisyenliğin de yolunu açar. Dahası, çevirmen kimliği, mimarlık bilgisiyle kurduğu ilişkinin pratik anlamdaki bir yansımasıdır. Söylemezoğlu için çeviri, mimarlık bilgisini kaynağından öğrenip dolayimsız bir biçimde aktarmak olarak özetlenebilecek misyonunu yerine getirmek için kullandığı bir araçtan başka bir şey değildir.

Çeviriyi araçsallaştırması habitusuyla doğrudan ilişkilidir. Ortaokul ve lise eğitimindeki Fransızcanın ardından GSA'da karşılaştığı Alman ekolünün etkisiyle, Stuttgart'ta aldığı mimarlık eğitimi sayesinde Almanca da hayatına dâhil olur. Türkiye'ye dönüşünün ardından çevirdiği iki metnin

de Almanca olması, Fransızca bilmesine rağmen Almanca kaynaklardan beslenmeye devam ettiğine işaret eder. Bu noktada, içinde bulunduğu mimarlık ortamında süregelen hâkim Alman ekolünün bilgisine alternatif arayışına girmez. Söz gelimi Fransızca bir kaynağı literatüre eklemeyi ya da mimarlık tartışmalarına yeni bir soluk getiren kavramsal bir metni Almancadan çevirmeyi tercih etmez. Bunların yerine, Almanya'daki mimarlık bilgisinin Türkiye'ye doğru bir biçimde taşınmasını problem edinerek, *Arkitekt* dergisinde sıklıkla yer verilen Almanca çevirilere yenilerini ekler. Batı menşeli bir bilginin sorgulanmasının, hatta yorumlanmasının bile Türk mimarların haddini aşan bir durum olduğunu düşünen dönemin yaygın anlayışına uygun biçimde davranır. Ona düşen görev ise Almanca kaynakları, metin ya da hoca olarak (Bonatz), o bilgiye dokunmadan Türkçe'ye aktarmanın yolunu bulmaktır. Bu görevi yerine getirmek için bulduğu yöntem ise bekleneneği üzere bire bir çeviridir.

İki çevirisinde konu ettiği kaynak metinlere yaklaşımı birbirlerinden farklı olsa bile iki metinde de bire bir çeviri yöntemini kullandığı söylenebilir. İlk çevirisi olan Fischer kitabında metne en küçük bir müdahalede dahi bulunmayarak bilginin en saf halini aktarmaya çalışır. Brödner'in makalesinde ise çeviriye dâhil etmediği kısımlarla ortaya yeni bir kompozisyon çıkarsa da kaynak metni yorumlamaktan imtina ederek bire bir çeviri yaklaşımını sürdürür. Diğerlerinde olduğu gibi bu çeviri yönteminde de çevirmen, belli sayıdaki tanımlı fonksiyonları takip eden bir teknisyen olarak tarif edilemeyeceğinden dolayı, Söylemezoğlu'nun iki çeviride de yaptığı tercihler sonuç metninin ortaya çıkmasında belirleyicidir. Bunun yanı sıra, tercümesi yapılacak metinlerin editöryel bir merkezden belirlenmediği ve doğrudan kendi tercihleri olduğu düşünüldüğünde, mimarın söz konusu metinlerin çevirisini, sözünü söylemenin bir aracı olarak kullandığı görülür. İronik bir biçimde bir yandan çevirmen rolüne gizlenmiş bir yazma pratiği icra ederken, öte yandan yazmaya çalıştığı bilgiyle ilişki kur(a)mamakta ısrarcıdır. Oysa çevirdiği metinlerin ikisi de ona yapması gerekeni hemen ilk satırlarında anlatıyor gibidir. Brödner'in metninin başında yer alan Baumeister'in editörlerinin bir paragraflık önsözü metne dair eleştirilerinden ibarettir. Fischer kitabının ilk paragrafında Söylemezoğlu'nun çevirisiyle şöyle der: "Fikrime göre şehir inşa sanatına dair söz söylemek demek şehirciliğin estetik kanunlarını sıralamak gibi bir şey yapmak değildir. 'Sanat şunu yapmalıdır, sanat bunu yapmak mecburiyetindedir' demeyi âdet edinmiş olan kimselerin sözüne uymak kadar tabiatıma aykırı bir şey tasavvur edemem. Sanat tek bir şahsın değil hattâ

birçok eşhasın (kişilerin) müşterek arzularına bile uymak mecburiyetinde değildir” (Söylemezoğlu, 1941a, s. 24). Kendisi de şehir inşa sanatına dair didaktik bir anlatı kuracak olan Fischer, kitabın hemen başındaki bu cümlelerle kendi anlatısının faniliğini ve öznelliğini ortaya koyarak okuyucuları (öğrencileri) için bir tabuya dönüşmemesi için çabalamış gözükür. Hem Fischer’in giriş paragrafı hem Baumeister editörlerinin eleştirel ön-sözü metinlerin dokunulmaz kutsallar olmadığını ortaya koysalar dahi söz konusu satırlar Söylemezoğlu’na dokunamayan, ya da başka bir deyişle kendisinin dokun(a)madığı, bilgiler olarak kalırlar.

Extended Abstract

A Translator Architect: H. Kemali Söylemezoglu

Hakan Yıldız¹³

ORCID ID: 0000-0002-4325-7645

Even if Kemali Söylemezoglu, who performed various roles of architect such as designer, urbanist, and preservationist throughout his career, has been primarily known as an academician, it isn't easy to position him as a writer even he wrote only a few numbers of texts, in contrast with his major job. Contrary to the norm, his literary production as a translator is more voluminous than the texts bearing his name. From this point forth, this research discusses whether the architect used the practice of translation as a means of conveying his thoughts. His identity as a writer was examined, in which he acted as a translator. The research focuses on two translated texts: "Six Lectures on Urban Architecture" and "Housing Construction and New Settlements in Sweden", the longest of his works/texts. In this context, his habitus, which includes French and German languages and cultures, and his translation methodology were treated as these factors are effective in shaping his identity as both translator and writer.

Though it is not possible to define Söylemezoglu as a professional translator, defining the method he follows in his translations within the boundaries of the translation discipline is crucial for understanding his identity as a translator. He adopted the literal (word to word) method and preferred the foreignization approach, preserving the terms of source language in the translations. This attitude of the architect stemmed from his desire to make an unmediated transfer of source text without being involved in it. However, his translation, similar to any other same practices, inevitably included the translator's interpretation and cannot be understood as an unmediated transfer. Considering that translating is a decision process that obliges the translator to choose among a certain number of alternatives, Söylemezoglu's translations were reproduced texts that contain many of his own preferences. In addition to forming the final text with his preferences during the translations within his translator role, he, as an

¹³ Royal College of Art, PhD Candidate, E-mail: hknyildizz@gmail.com

architect, also selected the text to be translated by making a selection from the articles he acknowledged.

He studied French until his university education and joined an architectural school, namely Academy of Fine Arts (GSA), dominated by German professors in 1930. After graduating from GSA, he received a scholarship from the Ministry of National Education of Türkiye consisting of a six-month language course and studying architecture in Stuttgart, Germany. Having graduated after spending three years at Stuttgart School of Architecture, his experience in Germany continued through working at the architecture office of his professor Paul Bonatz for about a year. He returned to Türkiye in 1941 and began his translation work when Bonatz first agreed to work as a consultant in Ankara and then as a professor at Istanbul Technical University. Aside from working as a translator of Bonatz, he also translated the papers of Theodor Fischer and Erika Brödner from German to Turkish.

His first text was the translation of the book, *Six Lectures on Urban Architecture*, written by Theodor Fischer, one of the most significant architects of Germany at the turn of the century. Söylemezoğlu, as a translator, aimed to translate the text of Fischer's lectures word to word into Turkish as unmediated as possible. He translated the first four lectures of the book entirely, without ignoring any part i.e. not changing the place of the sentences or removing some of the paragraphs. Whereas he placed all the sketches in the book into his translation in the first two lectures, he did not include a small number of drawings of the third and fourth lectures' translation. Aside from the few sketches that he did not include the translation, he attempted not to intervene in the translation and appears to have been successful.

Second text was the translation of a recently published article at that time in the German architecture magazine *Baumeister*, describing the "siedlung" experience in Sweden. This translation can be read as an effort to engage with the intellectual environment of German architects in Türkiye who discussed "siedlung". In this regard, the translation gave him the opportunity to implicitly express his own thoughts about "siedlung" under the name of another author. In terms of translation, the approach was quite different from his first translation. He did not use the drawings of the source article; but rather, reproduced them in the form of well-drawn sketches. Among these reproduced drawings, he transformed a

model photograph to a site plan sketch and a photograph of an erected building to a perspective sketch. Although he included all the drawings of the source article in the translation, he ignored text of the second part of the source article, where information about "siedlungs" was given. The translator's central focus was on conveying visuals (photographs or drawings) rather than the textual knowledge of the article. In this translation, he became a translator who rewrote the text by removing unnecessary parts and drawings from the source article in contrast to his first translation in which he desired to convey the most accurate knowledge to the reader by making the purest translation.

As a result, although Söylemezoglu's approach was slightly different from each other in these two translations, he used the word to word translation method in both texts. While he tried to convey the purest form of knowledge in his first translation, he formed a new composition in the second translation by removing some parts of the source text. Since the translator cannot be described as a technician who follows a certain number of defined functions in the literal translation method, his choices in both translations are decisive in the emergence of the final text. Considering that the texts to be translated by him were not determined by an editorial center but rather directly chosen by himself, we can infer that he used the translation of these texts as a means of expressing his own perspective.

Kaynakça/ References

- Akcan, E. (2012). *Architecture in translation: germany, turkey, and the modern house*. Duke University Press.
- Beynelmîlel Mimarlar Birliği 4 üncü Kongresi. (1955). *Arkitekt*, 1(279), 44.
- Beynelmîlel Mimarlar Birliği (U.İ.A.) Addis-Abeba Kıralityet Sarayı Konkur Neticesi. (1951). *Arkitekt*, 1-2(229-230), 43.
- Beynelmîlel Mimarlar Birliğinin (U. İ. A.) Çalışmaları. (1950). *Arkitekt*, 11-12(227-228), 248.
- Bourdieu, P. (1995). *Pratik nedenler* (H. Tufan, Çev.). Kesit Yayıncılık.
- Bourdieu, P. (2014). *Düşünümsel bir antropoloji için cevaplar* (N. Ökten, Çev.; 7. bs). İletişim Yayınları.
- Brödner, E. (1948a). Die bauten der schwedischen "cooperative". *Baumeister*, 11(45), 435-440.
- Brödner, E. (1948b). Wohnungsbau und neue diedlungen in schweden. *Baumeister*, 11(45), 425-434.
- Egli, E. (1936). Şehirlerde mesken ve iskân meselesi. *Arkitekt*, 07(67), 191-195.

- Even-Zohar, I. (2004). The position of translated literature within the literary polysystem. İçinde L. Venuti (Ed.), *The translation studies reader* (2nd ed, ss. 192-197). Routledge New York; WorldCat.
- Fischer, T. (1941). *Sechs vorträge über stadtbaukunst* (2nd bs). Verlag Von R. Oldenbourg.
- Fitoz, I. (2015). Interior design education programs during historical periods. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 174, 4122-4129.
<https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.01.1248>
- Habers, G. (1940). Mimari üstatları II: theodor fischer. (A. Kolatan, Çev.). *Arkitekt*, 09-10(117-118), 226-228.
- İnceoğlu, N. (2008). *Anılarda yalnızlar*. İstanbul: YEM Yayın.
- Kayım, E. S. (2010). 1920 – 1960: İstanbul – stuttgart hattı kemali söylemezoğlu'nun kariyeri üzerinden türk – alman mimarlık ilişkilerinden okumak [Doktora Tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Kayım, E. S. (2011). Bonatz ve söylemezoğlu: on yıllık bir “öğretmen- öğrenci” ilişkisi. *Arredamento Mimarlık*, 07-08, 71-77.
- Kemali Söylemezoğlu. (t.y.). Arkiv. Geliş tarihi 30 Nisan 2018, gönderen <http://v2.arkiv.com.tr/m1028-kemali-soylemezoglu.html>
- Köksal, A. (2021). Sunuş. H. Tüzün (çev.), *Mimarlık öğretisi* içinde (ss. 7-13). İstanbul: Arketon Yay.
- Levý, J. (2004). Translation as a decision process. içinde L. Venuti (Ed.), *The Translation studies reader* (2nd ed, ss. 148-159). Routledge New York.
- Maciuika, J. V. (2005). *Before the bauhaus: architecture, politics, and the german state 1890-1920*. Cambridge University Press.
- May, R. (2009). Remigration postponed the architect paul bonatz between turkey and germany. *New German Critique*, 108, 1-38. JSTOR.
- Menteşe, E. (1963). U. İ. A. (Beynelmillel Mimarlar Birliği). *Mimarlık Dergisi*, 1, 18-19.
- Munday, J. (2008). *Introducing translation studies: theories and applications* (2nd ed). Routledge.
- Oran, S. (1957). Üstad mimar paul bonatz. *Arkitekt*, 04(289), 176-177.
- Öelsner, G. (1946). Modern iskan semti ve şehircilik. *Arkitekt*, 07-08(175-176), 168-170.
- Remaury, P. (1949). Mimarlık ve şehircilik. *Arkitekt*, 1-2(205-206), 37-38.
- Roseau, N. (2008). *L'imaginaire de la ville aérienne architecture aménagement de l'espace* [Doktora Tezi]. Université Paris Est-Ecole des Ponts ParisTech.
- Schütte, W. (1940). Th. Fischer ve proporsiyonlar. *Arkitekt*, 09-10(117-118), 224-225.
- Schütte, W. (1941). Sefalet mahalleleri (A. Kolatan, Çev.). *Arkitekt*, 09-10(129-130), 221-224.
- Schütte, W. (1943). Meşhur mimarlar VI: adolf loos (H. Çambel, Çev.). *Arkitekt*, 01-02(133-134), 41-45.
- Simeoni, D. (1998). The Pivotal status of the translator's habitus. *Target International Journal of Translation Studies*, 10(1), 1-39. <https://doi.org/10.1075/target.10.1.02sim>
- Söylemezoğlu, H. K. (1936). *Kemali söylemezoğlu'na ait içinde notlar olan defter*. Salt Araştırma. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/78497?locale=tr>

- Söylemezoğlu, H. K. (1937). *Kemali söylemezoğlu'na ait, içinde eskiz ve notlar bulunan bir eskiz defteri*. Salt Araştırma. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/68431>
- Söylemezoğlu, H. K. (1938a). *Kemali söylemezoğlu'na ait, içinde eskiz ve notlar bulunan bir eskiz defteri*. Salt Araştırma. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/79513>
- Söylemezoğlu, H. K. (1938b). *Kemali söylemezoğlu'na ait içinde notlar olan defter*. Salt Araştırma. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/78497>
- Söylemezoğlu, H. K. (1941a). Şehir inşa san'atı. *Arkitekt*, 01-02(121-122), 24-27.
- Söylemezoğlu, H. K. (1941b). Şehir inşa san'atı. *Arkitekt*, 03-04(123-124), 69-73.
- Söylemezoğlu, H. K. (1941c). Şehir inşa sanatı. *Arkitekt*, 07-08(127-128), 175-178.
- Söylemezoğlu, H. K. (1945). Şehir inşa sanatı. *Arkitekt*, 11-12(167-168), 276-280.
- Söylemezoğlu, H. K. (1948). İsvç'te ikametgâh inşası ve zidlung'lar. *Arkitekt*, 09-12(201-202-203-204), 237-239.
- Söylemezoğlu, H. K. (1955). La Haye U.İ.A. (Beynelmîl Mimarlar Birliği) 4 üncü Kongresi. *Arkitekt*, 2(280), 83-83, 93.
- Söylemezoğlu, H. K. (1975). Tarihi çevrenin oluşumu ve sinan. *Arkitekt*, 2(358), 51-52, 93.
- Söylemezoğlu, H. K. (1976). Darüşşafaka binasının tarihi üzerine. *Arkitekt*, 3(363), 134-135.
- Söylemezoğlu, H. K. (1978). Mimar kemalettin ve dördüncü vakıf hanı. *Arkitekt*, 1(369), 17-19, 21-22.
- Söylemezoğlu, H. K. (1980a). Ressam mustafa fikret mualla (Moualla). *Arkitekt*, 4(380), 135-136.
- Söylemezoğlu, H. K. (1980b). Ünlü bir sanatçının anılması. *Arkitekt*, 2(378), 69-70, 79.
- Söylemezoğlu, H. K. (1990). Anılarda mimarlık. *Yapı Endüstri Merkezi*, 103, 36-47.
- Söylemezoğlu, H. K. (1995). H. kemali söylemezoğlu. içinde K. A. Arû (Ed.), *Anılarda Mimarlık* (1. baskı). YEM Yayın.
- Tanyeli, U. (2007). *Mimarlığın aktörleri: türkiye 1900-2000* (1. baskı). İstanbul: Garanti Galerileri Yay.
- Taut, B. (1938). Teknik. *Arkitekt*, 10-11(94-95), 317-323.
- Ünsal, B. (1980). Meslek öyküsüyle kemali söylemezoğlu mimarlık hocası. *Arkitekt*, 03(379), 93, 102-103.
- Venuti, L. (1994). *The translator's invisibility: a history of translation*. Taylor and Francis Hoboken.
- Wagner, M. (1937). İstanbul nüfusunun yayılışı ve münakale. *Arkitekt*, 04(76), 112-114.

Hakan Yıldız

Mimarlık lisans eğitiminin ardından, Yıldız Teknik Üniversitesi Rölöve-Restorasyon yüksek lisans programını bitirdi. University College London, Bartlett School of Architecture'da mimarlık tarihi yüksek lisans eğitimi aldı. Mardin Artuklu Üniversitesi'nde araştırma görevlisi, Ravensbourne University London'da yarı zamanlı öğretim görevlisi olarak çalıştı. Halen Royal College of Art'ta doktora eğitimine devam etmektedir.

After his undergraduate education in architecture, graduated from Yıldız Technical University's Historic Preservation master's program. Received his master's degree in Architectural History at Bartlett School of Architecture, University College London. Worked as a research assistant at Mardin Artuklu University and as a part-time lecturer at Ravensbourne University London. Currently continues his doctoral studies at the Royal College of Art.

E-posta: hkn yıldız@gmail.com

Notlar

Makalenin hazırlanma aşamasında Kemali Söylemezoğlu'na ait üçüncü derse ait kaynağa ulaşmam için verdiği destekten dolayı İTÜ Mimarlık Fakültesi'nden Ar. Gör. İsrail Kırmızı'ya; Baumeister'in ilgili sayısına ulaşmamı sağlayan Köln Libro-Colonia Kitapevi ve Baumeister dergisi ilgililerine teşekkür ederim. Bu yayının Milli Eğitim Bakanlığı'nun desteği ile hazırlanmıştır.